

BARNETS
SPROGLÆRE

AF

J. GR. PINHOLT

125. OPLAG

(635.000—640.000)

PRIS 30 ØRE

Forhandles af:

Maria Pinholt Jørgensen, Thyborøn

1958

De ny retskrivningsregler

(efter undervisningsministeriets bekendtgørelse af 22. marts 1948).

Hovedregel:

Alle ord — også navneord — skrives med lille *begyndelsesbogstav*, således også månedernes, ugedagenes og de kirkelige højtiders navne.

Med stort skrives det ord, man begynder en tekst eller et nyt tekstafsnit med.

Der skrives altid med stort efter punktum. Efter spørgsmålstegn, udråbstegn og kolon skrives med stort, når de kræver samme ophold som punktum.

Alle **navne** skrives med stort.

Peter, Søren, Nielsen, København, Limfjorden, Himmelbjerget, Sønderjylland, Mellemeuropa, England.

Gud, Herren, Faderen, Sønnen, Helligånden, Hovedbanegården, Sukkertoppen, Jomfru Maria, Sankt Peder, Nørre Alslev, Frederiksberg Allé, Store Kongensgade, Odense Teater, Korsør Avis, Valdemar Atterdag, Thyra Danebod, Ambrosius Bogbinder, Det kongelige Teater, Gorm den Gamle, Valdemar den Store, Christian den Fjerde.

Tiltaleordene: I, De, Dem, Deres skrives også med stort.

I stedet for Aa og aa skrives Å og å.

I stedet for kunde, skulde og vilde skrives altid kunne, skulle og ville.

Vort alfabet har 29 tegn: **9 selvlyd** [vokaler] (a, e, i, o, u, y, æ, ø, å) og **20 medlyd** [konsonanter] b, c, d, f, g, h, j, k, l, m, n, p, q, r, s, t, v, w, x, z.

Vi har **10 ordklasser**: navneord, tillægsord, kendeord, stedord, udsagnsord, talord, bindeord, biord, forholdsord og udråbsord.

Navneord

(*substantiver*)

er navne på levende væsener, ting eller begreber: Karl, kar, troskab. — De inddeles i:

tingsnavne: Oluf, træ, penge, ler — og

tankenavne: visdom, søvn, enighed.

Tingsnavne er enten **fællesnavne**: barn, kat, sko, hammer — eller **egennavne**: Gud, Sigurd, Pasop, Mjølner, Lemvig, Europa.

Navneordene har to **køn**:

fælleskøn: en brø; **intetkøn**: et skab.

Sammensatte navneord har gerne det sidste ords køn: et plovjern, en jernplov, en kønsbøjning, en torvekurv. Undtagelser er: en gråben, et voksdug o. fl. — Nogle navneord **bruger begge køn**, men har da forskellig betydning: **en og et**: buk, øre, søm, stift, frø, lem, ris, æg, ark — andre beholder samme betydning: **en og et**: slags, alvor, helbred, vemod, minut, sekund.

Navneordene bøjes i:

tal, **bestemthed** og **forholdsfald**.

Ental: hund, pige, lys, skæppe, sogn.

Flertal: dannes af ental ved endelsen:

e: dag, hest, skab, hus, dreng, nål, vej —

r: uge, rive, rude, pibe, pige — eller

er: måned, træ, soldat, by, sky, tyrk, ø.

Ens i ental og flertal: år, får, svin, hår, æg, lys, glas, tilfælde, forhold o. fl.

Desuden har nogle navneord i flertal **omlyd**: mand (mænd), barn (børn), gås (gæs), ko (køer) klo (kløer). Med andre sker der **sammentrækning**: ager (agre), himmel (himle). **Medlydsfordobling** finder altid sted, når den sidste stavelse i ordet skal betones: fabrik, (fabrikker), stok (stokke), spilop (spilopper).

Enkelte navneord har kun **flertal** (forældre, søskende, benklæder, løjer, brillen).

Ubestemt: lys, mad, **en** kat, **et** blad.

Bestemt: manden, æblet, dyret, skoene.

Fælleskøn $\left\{ \begin{array}{l} -en \\ -n \end{array} \right.$ intetkøn $\left\{ \begin{array}{l} -et \\ -t \end{array} \right.$ flertal $\left\{ \begin{array}{l} -ene \\ -ne \end{array} \right.$

Endvidere står navneordene bestemt, når der foran dem sættes:

et navneord i tillægsfald: karlens hat.

det foransatte bestemte kendeord: den smukke

bog, **det** store læs, **de** gode bær,

et personligt stedord, **et påpegende stedord** eller

et ejestedord: **hans** børn, **dette** barn, **vort** hus,

et ordenstal: 6. bud, **ottende** mand — og

i tiltale: **kære** ven!

Nævnefald: hus, komedie, kommune.

Tillægsfald: dannes ved, at der føjes **s**, **es** eller **'** til et navneord i nævnefald: faders hat
Jenses trøje, Sofus' stok.

Tillægsord

(adjektiver)

står som tillæg til navneord og angiver egen-skaber ved dem: god, stor, vild, pæn.

Fælleskøn: en god pære! **intetkøn**: et godt Hus, vejret er smukt og klart.

Ental: en stærk strikke; **flertal**: de stærke mænd, æblerne er søde og gode.

Ubestemt: en stor mand, en lang dreng;
bestemt: den store mand og den lange dreng.

Nævnefald: den fattige; **tillægsfald**: den fattiges.

Tillægsordene har desuden **gradbøjning**:
grundform: lav; **højere grad**: lavere; **høje-ste grad**: lavest; — tro, mere tro, mest tro; tro, mindre tro, mindst tro.

Uregelret gradbøjning: gammel, ældre, ældst;

ufuldstændig gradbøjning: nedre, nordre;

ubøjelig: kuglerund, smækfed.

Tillægsord kan stå som:

vedføjelse: En god kammerat.

omsagnsled til grundled: Isen er skør,

omsagnsled til genstandsled: Maleren maler døren rød og grøn.

tilstandsbetegnelse: Han gik sulten hjem.

navneord: Den lille slog den store.

biordsled: Hun læser højt og synger smukt.

Kendeord

(artikler)

bruges kun sammen med navneord eller navneagtige ord: **et** hus, **en** fattig, **det** store læs.

Ubestemte kendeord er **en** eller **et**, som altid står **foran** navneord: **en** pung, **et** læs.

Bestemte kendeord er:

det efterhængte (i ental): — **en**, (**—n**) eller **—et**, (**—t**): døren, lægen, skabet, billedet, — og (i flertal): **—ne** (eller **—ene**): karlene, lysene.

det foransatte bestemte kendeord:

den eller **det** (i ental), **de** (i flertal): **den** gamle hest, **det** store bord, **de** lange drenge.

Stedord

eller **henvisningsord** (*pronominer*)

bruges i stedet for enkelte ord eller sætninger.

Personlige stedord.

1. person er **den, der taler**, 2. person er **den, der tales til**, og 3. person er **den, der tales om**.

	nævnefald	afhængighedsfald	tillægsfald
1. person	jeg (vi)	mig (os)	
2. person	du (I)	dig (eder el. jer)	(eders el. jeres)
3. person	han, hun den, det (de)	han, hende (dem) den, det	hans, hendes dens, dets, deres

Ejestedord: min, din, vor, jer.

Tilbagevisende stedord: sig, sin, (sit, sine).

Gensidigt tilbagevisende stedord: hinanden (om to), hverandre (om flere).

Påpegende stedord: den, denne, hin, sådan, slig, samme, begge, selv, egen.

Spørgende stedord: hvem, hvo, hvad, hvilken, hvis; - **hvor** og dets forbindelser: hvordan, hvorfor, hvornår, hvorhen, o. s. v.

Henførende stedord: som, der, hvem, hvad, hvis, hvilken; - **hvor** og dets forbindelser: hvoraf, hvorfra, hvortil o. s. v.

Ubestemte stedord: man, en, det, der, noget, ingenting; - nogen, flere, ingen, mange, anden, al, (alle), alting, lidt, hver, enhver, somme, hvem som helst.

Udsagnsord

(*verber*)

udsiger en handling og betegner tillige et tidsforhold: arbejder, arbejdede. — De kan være:

indvirkende, (som tager genstandsled): beder, læser, lægger, vækker, tærsker, slår:

tilbagevirkende: spejler, skynder, forbarmer (sig), — slår, keder, støder (sig);

gensidigvirkende: kives, enes, kappes, — nappes, skændes, slås.

eller **uindvirkende**, (der kan danne omsagn alene): ligger, dovner, sover, står, vågner.

Uselvstændige udsagnsord, (der tager omsagnsled): er, bliver, hedder, nævnes, kaldes, synes, tykkes, anses for, holdes for.

Tidshjælpeudsagnsord (har et hovedudsagnsord efter sig): har, får, er, bliver, skal, vil.

Mådeshjælpeudsagnsord (har efter sig en navnemåde uden „at“): må, bør, tør, skal, kan, vil, gider.

Udsagnsordene bøjes i **måde, omsagnsart** og **tid**.

Måde:

Den fremsættende måde: Ole gik hjem.

Gik Ole?

Ønskemåde: Kongen leve! — Ske, hvad der vil! Man henvende sig til værten.

Bydemåde: Gå! Læs! (underforstået grundled i sætningen).

Navnemåde: at gå, at pløje.

Ordet at kaldes **udsagnsordenes kendeord**.

Tillægsmåde (handleart): en **elskende** mand; (lideart): en **elsket** mand.

Omsagnsart:

handleart [aktiv], (når der siges, at grundledet gør noget): Edvard synger. Hesten løb.

lideart [passiv], (når der gøres noget ved grundledet): Hunden piskes. Drengen **bliver** straffet.

Nogle udsagnsord har **kun handleart**: bør, må, skal, kro; andre har **kun lideart**: grøntes, ældes, dages, færdes, mindes o. fl. — Udsagnsordene har **samme form for ental og flertal**: Han **blev** glad — de **blev** glade. Pigen **synger** — pigerne **synger**. Han **ror** — de **ror**.

Tid: nutid (med førnutid), **datid** [fortid] og **fremtid**.

Bøjningsmønster:

	handleart	lideart	
nutid:	kender	kendes	bliver kendt
førnutid:	har kendt	er kendt	er blevet kendt
datid: (fortid)	kendte	kendtes	blev kendt
fremtid:	skal (ell. vil) kende	skal (ell. vil) kendes	skal (el. vil) blive kendt

Talord

(numeralier)

betegner et antal eller en plads i rækken.

Mængdetal: een, to, seks og tyve, halvfemsindstyve, hundrede, to hundrede, halvfjerde, halvtreds, tres, fem og tres, seksten.

Ordenstal: første, tiende, fire og tredivte, den hundrede gang, det 7. tal.

Bindeord

(konjunktioner)

forbinder ord, sætninger og sætningsled.

Sideordnende bindeord:

forbindende: (eller **sammenføjende**): og både-og, samt, såvel-som;
adskillende: eller, enten-eller, hverken-eller;
modstættende: men;
begrundende (eller **forklarende**): thi (for).

Underordnende bindeord:

tidsbindeord: da, når, medens, (imedens, mens), før, (førend), siden, inden, idet, indtil, dengang, så snart som, efter at.

årsagsbindeord: da, fordi, efterdi, eftersom, såsom, (som), siden, al den stund, idet.

betingelsesbindeord: dersom, hvis, såfremt, ifald, om, når, medmindre, uden at.

indrømmelsesbindeord: skønt, (endskønt, omendskønt), uagtet, hvorvel, (ihvorvel), om, (om end, om endog, selv om), hvad enten.

sammenligningsbindeord: som, ligesom, som om, eftersom, efterhånden som, end, jo.

udsagnsbindeordet: at.

hensigtsbindeord: for, at, (på det at), at.

følgebindeord: så, så at, at.

mådesbindeord: ved at, uden at, således at, (så at), idet.

spørgebindeord: om, hvorvidt.

Biord

(adverbier)

udvider og bestemmer nærmere udsagnsord. tillægsord, andre biord eller forholdsordsled.

Stedsbiord: her, der, ud, ind, op, ned, hjem. hvor, hen, væk, tilbage, udenfor, hist, (hisset). bort.

Tidsbiord: da, når, nu, endnu, før, engang, silde, sildig, fordum, siden, snart, allerede, straks.

Bekræftelsesbiord: visselig, sandelig, rigtignok, minsandten, naturligvis.

Benægtelsesbiord: ikke, ej, ingenlunde

Spørgebiord: mon, monstro.

Gradsbiord: temmelig, meget, ganske, nok

Ønskebiord: gid, bare, blot.

Tvivlsbiord: måske, muligvis, rimeligvis, formentlig, formodentlig, ventelig, vistnok, næppe.

Mådesbiord: således, så, godt, vel, ilde, gerne, ligeledes, hovedkulds, forlæns.

Talbiord: enkeltvis, hundredfoldig, tit.

Følgebiord: derfor, altsaa, følgelig, (thi).

Modsvættende biord: derimod, dog, alligevel, ellers.

Forklarende biord: såsom, nemlig.

Ordrende biord: først, så, derpå, dernæst, fremdeles, endvidere, desuden, tillige, endelig.

Som **biord** bruges ofte **forholdsord**. (Drengen løb til Lær lektion **om!**) — og **tillægsord**, der da gerne har tilføjet et **t** (Peter læser **smukt**), samt **tillægsmåder** (Han nikkede **forstående**).

Forholdsord

(præpositioner)

angiver et forhold.

Usammensatte (eller **enkelte**): ad, af, bag, blandt, efter, for, fra, før, gennem, hos, i, inden, langs, med, mellem, mod, nær, nærmest, næst, om, over, på, siden, til, trods, uden, under, ved.

Sammensatte: forbi, foruden, iblandt, igennem, imellem, imod, ifølge, hinsides, omkring, udi (—i).

Udråbsord

(interjektioner)

udtrykker en følelse, en viljesytring eller efterligner en lyd: o! åh! æh! av! ak! — hop! hyp! hej! hov! halløj! — plask! plump! plaf! svup! fut! — Til udråbsordene regnes også: ja! jo! nej!

Sætninger

er forbindelser af ord, hvori der siges noget om et eller andet. Det, der siges noget om, kaldes **grundled** (subjekt); det, der siges om dette, kaldes **omsagn** (prædikat). **Grundledet må altid være et navneord, eller hvad der kan sættes i stedet for et sådant:**

et **tillægsord** (salige er de fattige i ånden),

et **talord** (den anden var bedst),

et **stedord** (jeg skriver),

en **navnemåde** (at arbejde er godt),

en **hel sætning** (at du er flittig, glæder mig) — eller et **anførelsesudtryk** („Nærved“ skyder ingen hare. „På gaden“ er et forholdsordsled).

I omsagnet er der altid et udsagnsord.

— En sætning kaldes **nøgen**, når den kun består af et grundled og et udsagnsled (Hans arbejder); den kaldes **udvidet**, når der findes mere (Knud gik i læ). Sætningerne er **handleartede**, når grundledet foretager sig noget (Marie spiser) og **lideartede**, når der gøres noget ved grundledet (æblet spises).

Oluf (**grundled**) slog (**udsagnsled**) Maria (**genstandsled**) [objekt].

Peter (grundled) lånte (udsagnsled) Mathilde (**hensynsled**) bogen (**genstandsled**).

Petra (gr.) er (udsagnsled) stor (**omsagnsled til grundledet**). De uselvstændige udsagnsord: er, bliver, hedder, nævnes, kaldes, synes, tykkes, anses for, holdes for — tager **omsagnsled til grundledet**.

Jeg (gr.) sliber (udsagnsled) kniven (genst.) skarp (**omsagnsled til genstandsledet**); gøre, slå, feje; føle, vide, tro; ønske, bede, kræve; kalde, sige, døbe o. fl. tager **omsagnsled til genstandsledet**.

I sætninger forekommer desuden:

navnetillæg: benævrende navnetillæg: drengen **Peter**; — **beskrivende navnetillæg:** Frederik, **Danmarks konge**.

vedføjelser: Den **syge** dreng sov **een** time.

En kjole, **syet** af silke, er dyr.

artsbetegnelser: En liter **mælk**.

tilstandsbetegnelser: Han kom **syg** hjem.

størrelsesbestemmelser: Stokken er **to meter** lang. Smørret vejer **3 kg**. Anden verdenskrig varede **6 år**. Byggen kostede **10 kr**.

stedsbestemmelser: Jeg læser **side 13**.

tidsbestemmelser: Han vågnede **kl. 8**.

forholdsordsled: Peter går **til konfirmationsforberedelse**.

sammenligningsled: Han stod **som en dosmer**.

navnemåder: han er let **at narre**. Hun besluttede **at tage sig et hvil**. (Navnemåden har her både hensynsled og genstandsled).

tiltale: Kom, **mit barn**, og se!

udråb: Et øjeblik efter, **bums!** lå han.

Sætninger deles i **selvstændige sætninger** og **uselvstændige sætninger** (eller **bisætninger**). En selvstændig sætning kaldes **sær-sætning**, når den står alene og giver fuldstændig mening (Manden gik), og den kaldes **hovedsætning**, når en bisætning slutter sig til den eller til enkelte af dens led som forklaring: Drengen spiste (hovedsætning), fordi han var sulten (bisætning).

(Hovedsætninger, der står som eftersætninger, kendes på, at de har **omvendt ordstilling** (?: udsagnsordet står foran grundledet). Man kan også gerne sætte biordene **så** eller **da** foran: Når det fryser (bisætning), (**så** eller **da** får vi is (hovedsætning).

Bisætninger inddeles i:

udsagnsbisætninger, der indledes med udsagnsbindeordet **at**: Det indrømmes, **at man nu let kan tage fejl**.

spørgebisætninger, der forbindes med hovedsætningen ved et **spørgende bindeord** eller et **spørgende stedord**: Jeg spurgte, **om han ville**, eller **hvad han ville**.

henførende bisætninger: der forbindes med hovedsætningen ved et **henførende stedord:** Her er pungen, **som du tabte.** Målet, **hvortil vi skal,** er nu snart nået.

bindeordsbisætninger, der slutter sig til hovedsætningen ved et **underordnende bindeord:** Jeg gik, **da klokken slog.** De nævnes efter det bindeord, hvormed de sluttes til hovedsætningen.

Tegnsætning

(interpunktion)

Punktum (.) sættes, når en mening er afsluttet: Den rejsende løste en billet. Da klokken var tolv, gik han. — Efter punktum skrives altid **stort begyndelsesbogstav.**

Semikolon (;) bruges ved **større ophold** og **altid** foran **thi,** ofte også foran **men, derimod, altså, følgelig,** når der kommer en ny mening: Jeg løb; thi nu gjaldt det livet. — Det gjorde ondt; men hun græd ikke. Pigen hentede tasken; derimod kunne hun ikke bære kurven. Isen var skør; følgelig sank Peter.

Komma (,) sættes:

1) mellem **sideordnede ord eller led** uden bindeord imellem: Hans gård med indbo, kvæg, avl og redskaber nedbrændte. Den nye cykel, den gode vindjakke, de brune sko m. m. gik tabt. En flink, pålidelig og dygtig ung karl søges.

Når et navneord har flere tillægsord, som **ikke** er side-stillede, skal de **ikke** skilles ved komma: En dygtig ung karl søges. („Dygtig“ lægger sig her til „ung karl“).

2) **mellem sætninger,** hvor ikke et større tegn skal bruges: Han råbte, og hun hørte, hvad han sagde. — De børn, der er dygtige, og som vil lyde, fortjener ros. — At han er fattig, bør ikke komme ham til skade.

3) **foran og efter en underordnet forbindelse** i sætningen, der kunne have været udeladt, og som kræver ophold f. eks. **beskrivende navnetillæg:** Roskilde, Danmarks gamle hovedstad, ligger ved Isefjord.

4) i **tiltale:** Løb nu, Peter, hvis du kan!

Anførelsestegn („..“) sættes

foran og efter ordret anførte ord eller sætninger: „Ikke synes, men være“, var hans valgsprog. — „Kom!“ råbte han, „ellers skyder jeg.“

Kolon (:) bruges:

1) foran en **opremsning:** De fem verdensdele er: Europa, Asien, Afrika, Amerika og Australien.

2) foran en **ordret anførelse,** når den anførende sætning står foran anførelsen: Han spurgte: „Vil I nu gå?“

Spørgsmålstegn (?) sættes efter et **spørgsmål:** Hvad gør du her?

Tegnet sættes **ikke** efter **spørgbisætninger:** Jeg ved ikke, hvad han gør.

Udråbstegn (!) bruges efter et udråb, et ønske eller en befaling! Uha! — Hjælp mig! — Åh — giv mig det! — Gå!

Parentes (..) indeslutter et **indskud:** Vesterhavet (eller Nordsøen) har mange fiskebanker.

Tankestreg (—) betegner en standsning foran noget uventet: Han var — døv!

Bindestreg (-) sættes ved afbrydelser: over- og undertøj. — Kolonial-, korn- og fødestofforretning. — Det er Randers-handsker.

Udeladelsestegn eller **apostrof (')** giver til kende, at et bogstav er udeladt: Kan I ta'et? (tage det). — Elsked' (elskede).

Forkortelsestegn (.): hr. (herre), frk. (frøken), bl. a. (blandt andet), o. s. v. (og så videre).

Lighedstegn (=) lig med (12.12—144). — **Forklaringstegn (?:)** det er (Bibel ɔ: bogen). — **Gentagelsestegn (::)**. — **Henvisningstegn (*')** — **Afbrydelsestegn (...)**.

BARNETS SPROGLÆRE

Af Barnets sproglære udkom 1. oplag, 10.000 ekspl., i 1893, og de efterfølgende har været på 5.000 ekspl.

★

HUSKESEDDEL

13. oplag. Pris 15 øre. Trykt ialt i 293.000 ekspl. Vor mest righoldige tabel.